

موضوع رسالہ:

زیارت و توسل و رابطہ آن با توحید عبادی

«سطح چہار کلام اسلامی»

استاد راہنما: حجت الاسلام و المسلمین دکترا احمد عابدی

استاد مشاور: حجت الاسلام و المسلمین عزالدین رضانزاد

۱۱۰-۶۵
۱۵/۱۱/۲۱

دانش پڑوہ:

احمد حسین فلاحی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست موضوعات

عنوان	صفحه
فهرست	۳
چکیده	۱۳
پیشگفتار	۱۵
مقدمه	۱۷
۱- تبیین موضوع	۱۷
۲- اهمیت و جایگاه موضوع	۱۸
۳- هدف از تحقیق	۲۰
۴- سؤالات اصلی و فرعی	۲۲
۵- پیشینه تحقیق	۲۳
۶- روش تحقیق	۲۴

بخش اول: کلیات

فصل اول: مفهوم شناسی زیارت	۲۷
فصل دوم: مفهوم شناسی توسل	۲۹
۱- تعاریف توسل	۳۰
۲- تعریف و تفسیر وسیله	۳۱
فصل سوم: توحید عبادی	۳۵

۱- تعریف لغوی ۳۷

۲- تعاریف اصطلاحی ۳۸

الف - تعریف گروه اول ۳۸

ب - حقیقت عبادت چیست؟ ۴۰

ب - تعریف گروه دوم ۴۰

جمع بندی ۴۴

تعریف عبادت از منظر وهابیت و ارزیابی آن ۴۴

نقد و بررسی ۴۶

حاصل سخن در مفهوم شناسی ۴۶

بخش دوم: زیارت و رابطه آن با توحید عبادی

مقدمه و پیشینه زیارت ۴۹

فصل اول: زیارت از منظر قرآن ۵۵

زیارت از منظر مکتب اهل بیت علیهم السلام ۶۵

فصل دوم: زیارت از منظر روایات ۶۸

بررسی روایات زیارت ۷۳

زیارت در سیره مسلمان ۷۹

علماء اهل سنت و زیارت نبی صلی الله علیه و آله ۷۹

زیارت در سیره صحابه و سلف ۸۰

بنی امیه اولین مزاحمین ۸۳

۸۶	زیارت تابعین
۸۶	الف - عمر بن عبدالعزیز تابعی
۸۶	ب - شافعی و زیارت قبر نبی ﷺ
۸۶	ج - احمد بن حنبل و زیارت امام حسین <small>علیه السلام</small>
۸۷	سیره علمای اهل سنت
۸۸	جمع بندی فصل دوم
۸۹	فصل سوم: دلائل عقلی زیارت
۸۹	زیارت در بیان حکماء و متکلمین
۹۹	فصل چهارم، حیات پس از مرگ
۹۹	الف - حیات پس از مرگ از منظر قرآن
۱۰۴	ب - حیات پس از مرگ از منظر روایات
۱۰۹	ج - مباحث عقلی حیات پس از مرگ
۱۱۷	فصل پنجم، (اسلام - توحید - شرک و ملاک ها)
۱۱۷	الف - اسلام چیست؟
۱۱۸	ب - اسلام و حرمت مسلمان
۱۲۱	ج - اتهام شرک در اسلام
۱۲۴	د - تکفیر مسلمان در سیره نبوی
۱۲۷	هـ - ملاک های توحید و شرک
۱۳۲	و - ملاک الوهیت

- ز - معتقدات شرک آلود و هابیت ۱۳۴
- فصل ششم، شبهات ۱۴۰
- ۱- حکم سفر زیارتی ۱۴۰
- حدیث لاتشد و قول صواب ۱۴۳
- ۲- نهی پیامبر ﷺ از زیارت ۱۴۷
- ۳- چرا نهی؟ ۱۴۸
- ۴- مسأله لعن زنان زائر ۱۵۰
- ۵- نهی پیامبر ﷺ از زیارت مرقدش ۱۵۴
- ۶- زیارت عمل مشرکین است ۱۵۹
- ۷- اشتباهات در زیارت عوام ۱۶۰
- ۸- بناء قبور و نماز در کنار آن ۱۶۷

بخش سوم: توسل و رابطه آن با توحید عبادی

- فصل اول: پیشینه توسل ۱۸۰
- فصل دوم: اقسام توسل ۱۸۳
- الف - توسل به خداوند ۱۸۳
- ۱- توسل به ذات باری تعالی ۱۸۳
- ۲- توسل به اسماء و صفات الهی ۱۸۵
- ۳- توسل به کلام الهی ۱۸۷
- ب - توسل به غیر خداوند ۱۸۸

۱۸۸	۱- اعمال صالحه
۱۹۱	۲- انبیاء و صالحین
۱۹۲	فصل سوم: توسل از منظر قرآن
۱۹۲	وسيله و توسل در آیات
۲۰۵	فصل چهارم: توسل از منظر روایات
۲۰۹	فصل پنجم: توسل در سیره سلف و ائمه مذاهب
۲۱۴	فصل ششم: دلایل عقلی جواز توسل
۲۱۶	فصل هفتم: توسل و ارتباط آن با توحید عبادی
۲۱۶	الف - عدم استقلال انبیاء و صالحین
۲۱۷	- دیدگاه علامه طباطبائی
۲۲۰	ب - عقاید مسلمین در باب استقلال انبیاء و صالحین و عدم آن
۲۲۵	فصل هشتم: شبهات
۲۲۵	الف - شبهه در آیات
۲۲۵	۱- مردگان قدرت اجابت ندارند
۲۲۷	۲- آیه و ابتغوا الیه الوسيله و توسل به دعاء
۲۳۰	۳- قرآن و ارتباط دنیا و برزخ و مسأله توسل
۲۳۱	۴- توسل به شخصیت افراد در قرآن
۲۳۲	۵- ذکر نام دیگران در کنار نام خدا
۲۳۴	۶- عذر متوسلین و مشرکین همسان است!

- ب - شبهه در روایات ۲۳۵
- ۱- شبهه در حدیث ضریر ۲۳۵
- ۲- شبهه ابوحنیفه ۲۳۷
- ۳- شبهه در توسل خلیفه دوم به عباس بن عبدالمطلب ۲۳۸
- ۴- توسل به جاه و حرمت ۲۳۹
- ج - دیدگاه ابن تیمیه در توسل ۲۴۰

بخش چهارم: توحید و مسأله تبرک، شفاعت...

- فصل اول: تبرک ۲۴۷
- الف - تبرک در لغت و اصطلاح ۲۴۸
- ب - اقوال علماء مسلمین ۲۴۹
- ج - تبرک از منظر قرآن ۲۵۱
- د - تبرک از منظر روایات ۲۵۴
- هـ - تبرک در سیره مسلمین ۲۵۵
- فتاوی علماء و مذاهب اربعه در مورد تبرک ۲۵۸
- و - شبهات ۲۶۰
- سخنی با مخالفین ۲۶۲
- تبرک و ارتداد ۲۶۳
- تبرک و جنازه ابن تیمیه ۲۶۶
- ز - تبرک و توحید عبادی ۲۶۶

۲۷۰	فصل دوم: استغاثه و شبهات مربوط به آن
۲۷۰	الف - استغاثه و شرک
۲۷۱	ب - استغاثه و بدعت
۲۷۳	ج - دلائل عقلی بر جواز
۲۷۵	فصل سوم: شفاعت
۲۷۵	تاریخچه:
۲۷۶	الف - مفهوم شناسی شفاعت (لغوی و اصطلاحی)
۲۷۹	ب - اقسام شفاعت (تکوینی و تشریحی)
۲۸۱	ج - رابطه روح بلند انبیاء و اولیاء با نظام هستی
۲۸۳	د - شفاعت و مغفرت
۲۸۴	هـ - شفاعت راستین و انحرافی
۲۸۴	و - نظریات علماء فریقین
۲۸۸	ز - دیدگاه ابن تیمیه و ابن عبدالوهاب
۲۹۰	ح - شفاعت و کتاب و سنت
۲۹۷	ط - توحید شرط شفاعت
۲۹۸	ی - شبهات
۲۹۸	اختصاص شفاعت به خداوند
۲۹۹	۱- شفاعت و توحید و شرک
۳۰۵	۲- شفاعت و عدل الهی

- ۳۰۷ آیا طلب شفاعت حرام است؟
- ۳۰۸ ۳- شفاعت و سنت جاریه الهی
- ۳۱۰ ۴- شفاعت موجب غرور است
- ۳۱۲ ۵- شفاعت و وقوع و امکان آن
- ۳۱۳ ۶- شفاعت و تغییر اراده الهی و عدم آن
- ۳۱۵ ک - منشور شفاعت
- ۳۱۸ فصل چهارم: مجالس بزرگداشت (میلااد و رحلت)
- ۳۱۸ الف - مراسم میلااد و توحید و شرک
- ۳۱۹ ب - از منظر قرآن
- ۳۲۲ ج - مجالس بزرگداشت از منظر روایات
- ۳۲۸ د - در سیره سلف
- ۳۲۹ هـ - صلوات بر پیغمبر، چرا؟
- ۳۲۹ و- مجالس بزرگداشت و اعمال انحرافی
- ۳۳۱ ز - اصل در اشیاء
- ۳۳۲ فصل پنجم قسم به غیر خدا
- ۳۳۷ جمع بندی و تلخیص
- ۳۴۱ منابع و مآخذ

اهداء

تقدیم به روح پاک شهیدان و الامقامی که، به عشق اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، شهد شیرین شهادت را در کنار خانه کعبه در جمعه خونین مکه، و در مساجد مظلوم شیعیان در پاکستان و افغانستان، و عزاداران حسینی در عراق و پاکستان و مشهد رضوی و مدافعان حریم اهل بیت علیهم السلام از علماء مظلوم شیعه و سنی، و آنانی که امروز به عشق اهل بیت علیهم السلام در جایجای جهان به سوی معبود خویش می شتابند.

آنان که به جرم محبت انبیاء و اولیای الهی در طول تاریخ اسلام تا پای جان ایستادند، و در راه تعالی نام آنان و تعظیم شعائر الهی سر از کف دادند، تا عاشقان الهی را به سرچشمه زلال معرفت الهی رهنمون شوند.

به امید روزی که خداوند با ظهور فرزند فاطمه علیها السلام مهدی موعود (عج) آرزوی همه منتظران را برآورد و کلمه الله را بر سراسر گیتی بگستراند، تا عاشقان و محبان انبیاء و اولیاء الهی در کمال آسایش و آرامش به ابراز محبت و عشق خویش، به منادیان هدایت و سعادت پردازند.

انشاء الله

تقدیر و تشکر

با تقدیر و تشکر از زحمات و تلاش شبانه روزی حضرت آیت الله سبحانی و شاگردان گرانقدرش که در مؤسسه امام صادق علیه السلام به دفاع از عقاید اسلامی و ترویج و تبیین مکتب اهل بیت علیهم السلام پرداخته و شورای محترم مدیریت حوزه علمیه قم، که زمینه بروز و ظهور اینگونه تلاش ها را فراهم می نماید، و همچنین از کلیه دست اندرکاران علی الخصوص استاد محترم راهنما، حضرت حجت الاسلام و المسلمین استاد احمد عابدی که زحمت راهنمایی این رساله را علی رغم مشکلات جسمی و مشغله علمی با کمال تواضع به عهده گرفته، و چندین بار رساله را از ابتدا تا انتهای مطالعه و این جانب را همراهی کردند و همچنین استاد مشاور حجت الاسلام و المسلمین استاد رضائزاد که در تدوین و تنظیم و هدایت علمی، ما را در این راه همراهی کردند، و کلیه اندیشمندی که با راهنمایی های خود، و تلاش در جهت علمی و تحقیقی ما را یاری رساندند. به امید این که بتوانیم در ادامه راه علماء شیعه که دفاع از مکتب و عقاید مسلمین تلاش کرده اند، توفیق یابیم، و ثمرات آن را در سراسر گیتی ببینیم، از خداوند توفیق قدردانی و کمال استفاده از آثار تمام آنان را خواستاریم.

چکیده

رساله موجود با موضوع «زیارت و توسل و رابطه آن با توحید عبادی» از چهار بخش و یک مقدمه تشکیل شده است.

در بخش اول با عنوان کلیات که از سه فصل تشکیل شده به بحث مفهوم‌شناسی زیارت، توسل و توحید عبادی پرداخته شده و نظرات مختلف تفسیری و کلامی فریقین در مفهوم اصطلاحی آن‌ها آمده است.

بخش دوم با عنوان زیارت و رابطه آن با توحید عبادی که مشتمل بر شش فصل است، در فصل اول پیشینه زیارت و شرعیت آن از منظر قرآن، روایات، سیره مستمره مسلمین از صحابه، تابعین و علمای مذاهب بررسی و در فصل سوم نیز به مباحث عقلی جواز زیارت و شرعیت آن پرداخته شده است.

در فصل چهارم این بخش از حیات پس از مرگ و عالم برزخ به عنوان بحثی جنبی و لازم در کنار زیارت سخن به میان آمده و آن را از منظر قرآن و روایات و مباحث عقلی مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌ایم.

در فصل پنجم، به مفاهیم اسلام، توحید و شرک، و ملاک‌های آن دو پرداخته شده و مباحثی همچون تکفیر، ملاک الوهیت، و معتقدات شرک‌آلود وهابیت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. فصل ششم این بخش نیز شبهات امر زیارت را در پی دارد.

بخش سوم، مربوط به توسل و رابطه آن با توحید عبادی است که شامل: فصل اول پیشینه توسل، فصل دوم اقسام آن و فصل سوم توسل از منظر قرآن و روایات و سیره سلف و علماء مذاهب و فصل ششم و هفتم نیز مباحث عقلی و رابطه توسل با توحید عبادی است.

در این فصل چگونگی سازگاری توسل با توحید عبادی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است،

فصل هشتم نیز مباحث شبهات توسل است.

بخش چهارم، مباحث زیرمجموعه‌ای زیارت و توسل مانند: تبرک، شفاعت، استغاثه، مجالس بزرگداشت (میلااد و رحلت)، از نظر جواز شرعی و رابطه و سازگاری آن‌ها با توحید الوهی یا عبادی مورد بحث و بررسی است.

در فصل آخر نیز قسم به غیر خداوند مطرح گردیده است.

به هر حال آنچه در این رساله مهم بوده، یکی بررسی جواز شرعی زیارت و توسل و تبرک و شفاعت و... است که این مسأله از منظر فریقین شیعه و سنی اثبات گردیده است، و تکیه بیشتر بر اساس منابع اهل سنت بوده است.

و دیگر رابطه این دو با توحید عبادی است، که سعی شده منافات نداشتن و در عین حال تطابق این اعمال با توحید عبادی بررسی می‌شود، و در ضمن این بحث‌ها، ملاکات توحید و شرک، و مسأله تکفیر و روابط مسلمین با یکدیگر در این زمینه بررسی می‌گردد.

آنچه که در این بحث‌ها بیشتر مورد نظر بوده عقاید مقارن شیعه و سنی در این باره بوده، که نظریه علماء هر دو مذهب در این باره و سیره کلیه مسلمین غیر از وهابیت مد نظر قرار گرفته است.

پیشگفتار

زیارت انبیاء و اولیاء الهی و توسل به ذات و جاه و مقام آنان، چه در حال حیات و یا مماتشان فکر و عملی است که فطرت انسان‌ها، و عواطف و احساسات آنان، به ولی نعمت هدایت می‌جوشد و عشق به انسان‌هایی است، که با کسب فضائل الهی و لیاقت و شایستگی در پیشگاه الهی مقام نبوت و وصایت و اولیاء الهی را پیدا کردند، و در جهت راهنمایی و هدایت مردم تا پای جان پای فشردند.

انسان زائر و متوسل از آنجایی که خود را در مقام مواجهه و مخاطبه با ذات متعال الهی قاصر می‌بیند و گناهان خویش را مانع از آن می‌داند تا توفیق بندگی شایسته خویش را بدست آورد، از طریق آنانی وارد عمل می‌شود، که بندگی خدا را به طور کامل و شایسته انجام داده باشد، ارتباط محکم و شایسته خود را با خداوند متعال برقرار کرده باشد.

زائر انبیاء و اولیاء الهی چه آنجایی که در مشاهد آنان حضور پیدا می‌کند، و به ساحت مقدس آنان ابراز محبت و عشق می‌کند، و چه آنجایی که به آنان متوسل شده و در جهت رفع مشکلات مادی و معنوی و رسیدن به کمال از آنان مدد می‌جوید، هیچگاه چنین نمی‌پندارد که آنان خدایی دیگریند، یا اگر عملی انجام دهند، بدون اذن و مشیت خداست، بلکه در پیشگاه خداوند آنان را وسیله‌ای قرار می‌دهد که در درگاه الهی با روی سفید و امتحانی شایسته، بندگی حق را به جانی آورده‌اند، و خداوند به عشق این بندگان شایسته از قصور بندگان گنهکار چشم پوشی، و آنان را در رسیدن به هدف و مقصد یاری خواهد کرد، بنابراین هیچ اندیشه خلاف توحید الهی را نمی‌توان در بنده‌ای پیدا کرد که در زیارات و توسلات خویش ضجه و ناله به درگاه خداوند متعال دارد، قدم گذاشتن تمام این راه‌ها را توفیق الهی و مدد و یاری او می‌داند.

انسان موحدی که بدون در نظر گرفتن استقلال در تأثیر برای انبیاء و اولیاء، اعتقاد به بندگی و احتیاج آنان به خدا، حیثیت بندگی و فقر و نیاز به خدای آنان، در مشاهد آنان حاضر می‌شود، یا در آن

مشاهد از آنان - و آنان از پیشگاه خداوند - شفاعت می طلبد، یا به حق آنان در درگاه الهی قسم می خورد یا قربانی به درگاه خداوند در کنار مشهد و مزار آنان انجام می دهد، یا به جهت تکریم و تعظیم یاد و نام آنان مجالس یادبود برگزار می کند، و یا برای برآورده شدن حاجتی از سوی خدا به مشاهد و حرم آنان نذر می کند، عملی خلاف توحید انجام نداده، و خود انبیاء و رسل نیز با وجود این اعمال در زمان حیاتشان از آن منع نکرده اند.

اما از آنجایی که رسیدن به عمق معرفت الهی برای همه کس مقدر نیست و برای پیمودن این راه باید از خود انبیاء و اولیاء و فرامین و دستورات آنان برنامه گرفت، استقلال عقل ممکن است سر از افراط درآورد، که یا ممکن است سر از اندیشه بدعت و شرک آورد و یا در اثر تفریط اعمالی را که به عمق آنان نمی رسد، و به فلسفه آنان پی نمی برد، رمی به کفر و شرک نماید.

لذا طی این طریق بدون همرهی خود آنان امکان پذیر نیست، و باید مراقب هر عمل افراط و تفریطی را نمود، تا نه از سرچشمه معرفت الهی که از پیشگاه اینها می توان بدست آورد محروم ماند، و نه سخط و غضب الهی را به جان خرید.

مقدمه:

۱- موضوع رساله:

موضوع رساله حاضر عبارتست از: زیارت و توسل و رابطه آن با توحید عبادی...

در این موضوع به بحث زیارت و توسل از زاویه سازگاری آن‌ها و عدم سازگاریشان با توحید عبادی نگریسته می‌شود.

اما در مورد خود زیارت و توسل، کتاب‌های متعددی نوشته شده، و ضمن تبیین آن دو، به دلایل جواز آن‌ها نیز اشاره گردیده است و به موضوع سازگاریشان با توحید عبادی هرچند در خلال پاسخ به شبهات و به صورت پراکنده اشاراتی گردیده، اما از این دید که این بحث را از حیث توحیدی مستقل در نظر بگیرند، کمتر به آن پرداخته شده است.

در این موضوع ضمن این که به اصل زیارت و توسل، و جواز آن، و وجود آیات و روایات و سیره مستمره مسلمین می‌پردازیم، و در ذیل آن‌ها به مباحثی مربوط به آن دو مانند: تبرک و شفاعت و استغاثه و... اشاره می‌کنیم و پاسخ به شبهات و اشکالات در این زمینه را جواب می‌دهیم، بحثی مبسوط و در خور موضوع را در رابطه با کیفیت جمع آن‌ها با توحید عبادی ارائه می‌دهیم.

موضوع رساله فعلی هر چند در عبارت طولانی به نظر می‌رسد، اما روح آن را می‌شود گفت که: رابطه توحیدی زیارت و توسل، تشکیل می‌دهد، و دغدغه ما در این رساله حول این فکر که، آیا زیارت شرک است یا خیر؟ آیا سازگار با توحید عبادی یا به عبارت بیشتر اهل سنت، توحید الوهی، سازگاری دارد یا خیر؟ آیا یک زائر با رفتن به سوی مراقد و قصد سفر زیارتی بدعتی را مرتکب نمی‌شود؟ آیا زیارت کردن و... خدشه در روحیه توحیدی او وارد نمی‌کند؟

همچنین در بحث توسل تمام این سؤالات تکرار می‌شود که: آیا توسل به انبیاء و اولیاء شرک

نیست؟ آیا می‌شود از کسی که از دنیا رفته چیزی درخواست نمود و به او متوسل شد...
 لذا در این رساله سعی شده وجود رابطی انبیاء و اولیاء اثبات گردد، و روشن شود که آن‌ها در
 مقام توسل به وجودشان و یا درخواست از آنان استقلالی از خویش ندارند و هر چه را اجابت کنند باذن
 الله خواهد بود، و این مسأله اهمیت بالایی دارد زیرا، علت به اشتباه افتادن مخالفین توسل و زیارت نیز
 همین است، آنان خیال می‌کنند که مسلمین در عقیده بدون در نظر گرفتن رابطی بودن آنان به پروردگار،
 برای آنان حیثیت استقلالی قائلند، در حالیکه چنین نیست و روح یک انسان مسلمان از چنین عقیده‌ای
 بیگانه است.

۲- اهمیت و جایگاه موضوع:

در این قسمت از بحث به بیان اهمیت این موضوع و جایگاه آن در عالم اسلام می‌پردازیم، و این
 که چقدر اهمیت دارد که، با وجود مباحث فراوان و دغدغه‌های مختلف دینی به این بحث پرداخته
 شود.

مسأله توسل و زیارت، هر چند از ابتدای ظهور اسلام وجود داشته و مسلمین سال‌ها بدان عمل
 می‌کردند، و خصوصاً در زمان نبی مکرم اسلام ﷺ و صحابه و خلفای بعد از ایشان کسی در آن شکی
 نداشت، و موضوعیتی برای ایراد شبهه و اشکالات در کار نبود، ولی با ظهور تفکر ابن تیمیه این عمل
 عبادی زیر سؤال رفت، و مباحث پر جنجالی را در عالم اسلام ایجاد کرد.

لازم به ذکر است که هرچند این مسأله بصورت بحث علمی و در محافل علمی از زمان ابن تیمیه
 مطرح شد و علمای اسلام جواب ابن تیمیه را به صورت علمی دادند، و در واقع رسماً مطرح گردید.
 ولی ریشه‌های این شبهه را می‌توان در سیره بنی امیه دید، که نظریه مساعدی نسبت به اهل بیت علیهم‌السلام و
 پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نداشتند، بنابراین آنان اولین کسانی بودند که، در راستای فراموشی نام و یاد پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و اهل
 بیت علیهم‌السلام با مسأله زیارت مخالفت کردند.

این بحث با رفتن ابن تیمیه و جواب قاطع علمای اسلام فروکش کرد تا ظهور محمد بن عبدالوهاب، که دوباره مطرح گردید و این بار قدرت در کنار تفکر انحرافی قرار گرفت، و در این صورت بود که مخالفت با زیارت و توسل، تحت عنوان ترویج توحید و مبارزه با شرک، قسمت وسیعی از عالم اسلام را به اشغال خویش درآورد، و افراد زیادی از موحدین مسلمان را به بهانه شرک و بت پرستی به کام مرگ فرستادند و چقدر خون‌ها که در این رابطه ریخته شد و چقدر مکان‌های مقدس و یا تاریخی که نشان از تمدن گهربار اسلام داشت به ویرانی تبدیل شده و چقدر از اموال مسلمین، بخصوص شیعه و مخصوصاً در عربستان و کربلای معلی، به این بهانه به غارت رفت.

امروز نیز این تفکر با حمایت دشمنان دین در نقاط مختلف دنیای اسلام ترویج می‌گردد، و مروج این فکر با ابزار پیشرفته و هزینه‌های گزافی که از مراکز مختلف خارجی تأمین می‌گردد، عهده دار این مسأله است.

امروز با گذشت دو قرن از تفکر وهابیت که دنباله رو ابن تیمیه بوده‌اند، هنوز در نقاط مختلف دنیای اسلام شاهد کشتار شیعیان و قتل و غارت اموال آنان هستیم، هر روز شهادت مبلغین دین اسلام، و موحدین طرفدار اهل بیت علیهم‌السلام را در داخل و خارج جهان اسلام شاهدیم، و تاریخ بیانگر این واقعیت است.

تمام این اعمال در قالب تبلیغ توحید و مبارزه با شرک و بدعت صورت می‌گیرد، و شیعیان خصوصاً و بقیه مسلمین عموماً به عنوان کسانی که از طریق توحید منحرف شده‌اند، مورد حمله قرار می‌گیرند، و این اعمال خویش را جهاد در راه خدا و کسی را که در این راه بمیرد به عنوان شهید، قلمداد می‌کنند.

با توجه این امر که ریشه‌های آن نشأت گرفته از عدم آگاهی درست از تعریف توحید و شرک و بدعت و... می‌باشد. لازم است این موضوع تبیین شود، تا طریق توحید و شرک بر جاهلان روشن گردد، و با دفاع از مسأله توحیدی زیارت و توسل، شائبه شرک و بت پرستی از آن‌ها دور گردد، و غافلان از تاریخ

اسلام و سیرهٔ مسلمین را نسبت به ریشه‌های آن آگاه گردانیم.

بنابراین با این همه هزینهٔ سنگینی که عالم اسلام در این رابطه پرداخته، و امروز نیز عامل پراکندگی و اختلاف مسلمین گردیده، در صورتی که در مقابل استکبار و صهیونیست باید به صورت صف واحدی باشند - اهمیت و جایگاه آن روشن می‌گردد.

این مسأله نیز باید با توجه به این که مربوط به عقیدهٔ مسلمین و اصول اعتقادی آنان است، و اهمیت بسزایی در حدود اسلام و کفر دارد، اهتمام بیشتری به آن ورزید، تا امت واحد اسلام را از تشّت و بیگانگی نسبت به هم نجات داد و یکی از زمینه‌های اختلاف، اتهام یکدیگر به کفر و شرک است و در این زمینه دشمنان اسلام و بیگانگان نهایت سوء استفاده را کرده‌اند و تاریخ گواه است که چقدر استعمار از این ناحیه سود جسته، و باعث عقب افتادگی عالم اسلام گردیده است، چرا که همواره آنان را به خود مشغول کرده و به این وسیله از یک طرف جلو پیشرفت و تبلیغ اسلام را گرفته و از طرف دیگر به بهانهٔ دفاع از گروهی خاص و یا ایجاد صلح و... ذخائر ملت مسلمین را به یغما برده است.

۳- هدف از تحقیق:

هدف از این رساله، خالی بودن جایگاه این بحث در مباحث عقیدتی بود، هر چند که علماء زحمات بسیاری در رابطه با شبهه زدایی از دامن شیعه داده‌اند، و یا رساله مختصر و مفصلی را ارباب زیارت و توسل نگاشته‌اند، اما بررسی این مسأله از حیث سازگاری و عدم سازگاری آن با توحید عبادی کمتر کار شده است.

بنابراین در این تحقیق سعی شده است که مسأله توسل و زیارت را، با توحید عبادی جمع کرده، بلکه آن را در راستای توحید بیان کنیم.

در این رساله وسائل و واسطه را بیان کرده‌ایم که، وابسته به خداوند متعال و عین رابط به وجود لایزال الهی اند و اگر انبیاء و اولیاء به در خواست متوسلین و زائرین خود جواب بدهند، باذن خدا و

مشیت او خواهد بود.

هدف دیگری که در این مجال پیگیری شده، تبیین عقیده متوسلین و زائرین و شبهه زدایی از معتقدات آنان و بیان این که آنان، هیچ نوع استقلالی بر انبیاء قائل نیستند، و هیچ کدام از آنان را در عرض خداوند فرض نمی‌کنند بلکه طبق معتقدات شیعه تمام این‌ها در طول خداوندند.

در این رساله سعی کرده‌ایم ضمن این که کارهایی را که دیگران کرده‌اند، یعنی دلایل جواز توسل و زیارت، و لو به طور مختصر اشاره کنیم، به مصادیق دیگر آن‌ها مانند: تبرک، شفاعت استغاثه و... نیز اشاره کرده، و در حد امکان اشکالات وارده را پاسخ داده و حدالامکان از مباحث عقلی و فلسفی نیز که کمتر در آثار اهل سنت وجود دارد، استفاده کنیم. و از حیث عقل نیز به دو بپردازیم.

بنابراین طبق توصیه‌هایی که استاد محترم راهنما داشتند، جای این موضوع در میان رساله‌های حوزه خالی بود، و با کثرت و انبوه تألیفات تکراری و هابیت در باب توحید و به اصطلاح خودشان مبارزه با شرک، از سوی علمای شیعه در خصوص این موضوع به طور خاص کمتر کار شده بود، و افکار غیر توحیدی و هابیت که بسیار در میان عقاید آنان وجود دارد، اشاره نشده بود.

به هر حال سعی شده در مورد توحید نیز به جای این که همواره آنان بر ما نقض وارد کنند و ما پاسخ دهیم، مقداری نیز ما بر آنان نقض وارد کرده و اشکالات مهم آنان را در باب توحید یادآوری می‌کنیم.

آنچه که ثمره این نوع مباحث خواهد بود و عمده هدف ما در این رساله است، زدودن اشکالات و شبهات از دامن شیعه و اثبات عقیده توحیدی آنان است، تا از طرف مقابل نیز با آشنایی بهتر با عقیده طرفداران اهل بیت علیهم‌السلام احساس وحدت و همدلی را در جهان اسلام مشاهده کنیم، و با شناخت دقیق عقاید یکدیگر عینک بدبینی را از دامن هم‌کیشان خود بزدائیم.

امیدواریم که با تبیین درست این مسأله برای برادران اهل سنت خصوصاً وهابیین، دیگر شاهد این همه هزینه‌های هنگفت که در راستای تبلیغ علیه شیعه، و به اصطلاح خودشان تبلیغ توحید صورت می‌گیرد نباشیم.

۴- سوالات اصلی و فرعی موضوع:

آنچه که در این رساله مطرح می‌شود این است که، اساساً آیا توسل به انبیاء پس از مرگ جایز است یا خیر؟ زیرا وهابیت توسل در ایام حیات را دارای اشکال نمی‌دانند، و آنچه که اشکال می‌کنند، مسأله توسل پس از حیات است.

در باب زیارت نیز همین مسأله مطرح است که، پس از مرگ چنین امری چه اهمیتی دارد؟ و سفر برای زیارت کردن نیز امری حرام است.

وقتی بحث جواز و عدم جواز مطرح می‌شود: به این نکته پرداخته می‌شود که آیا توسل و زیارت با توحید عبادی سازگار است یا خیر؟ و آیا چنین امری بدعت و یا شرک نیست؟

بنابراین سؤال اصلی ما این است که، آیا زیارت و توسل مخالف توحید عبادی نیست؟ و آیا پرستش غیر خداوند نمی‌باشد، در صورتی که خداوند پرستش را فقط مخصوص خود می‌داند. و خضوع و تذلل در مقابل غیر خود را شرک می‌نامند.

سوالات دیگری که در کنار این سوالات است این است که، آیا دلیل شرعی داریم یا خیر؟ و در وهله اول باید دید آیات قرآن و در وهله ثانی روایات چه می‌گویند؟

علاوه بر این‌ها، بنابر اعتبار بسیار زیادی که اهل سنت بر سلف و صحابه قائل اند، آیا آنان نیز چنین عملی را داشته‌اند یا خیر؟

در باب مصادیق دیگر نیز، به مسأله شفاعت پرداخته می‌شود و این که آیا اصل شفاعت خواستن درست است یا خیر،

و چنین اعتقادی آیا به معنی قائل شدن به این نیست که اختیارات الهی را از افراد عادی بخواهیم؟

و در مورد استغاثه و استشفاء این که آیا درخواست از غیر خدا، چیزهایی را که اختصاص به خدا دارد، شرک و بدعت نیست؟

در مبحث احتفال نیز به این می‌پردازیم که آیا چنین عملی مسبوق به سابقه در اسلام بوده است یا خیر؟ و آیا سلف چنین کاری را کرده‌اند یا خیر؟ دلیل شرعی آن از آیات و روایات چیست؟ به هر حال در باب این ملحقات نیز عمده سؤال ما این است که آیا این اعمال بدعت و شرک نیست؟ و آیا با توحید و اسلام توحیدی سازگاری دارد یا خیر؟

۵- پیشینه تحقیق

این گونه مباحث که حالت تدافعی گرفته، از زمان تهاجم مخالفین یعنی با ظهور ابن تیمیه و طرفداران او شروع شده است. هر چند که پاسخ به مخالفین این وادی به صورت پراکنده و غیر رسمی وجود داشته است.

با فروکش کردن هجمه ابن تیمیه و دستگیری او و خاموش شدن موقتی این تفکر انحرافی و از سوی علمای شیعه و سنی مباحث کمابیش ادامه داشته و در پی تثبیت این عقیده و ازاله شبهات آن بوده‌اند اما با ظهور محمد بن عبدالوهاب و مکتب مورد حمایت انگلیس ایشان، دوباره تنور این مباحث گرم شد، و این بار با شدت و حدت بیشتری پیگیری شد.

از آن جایی که محمد بن عبدالوهاب و طرفداران او، قدرت استعماری را به دنبال داشتند، این تفکر انحرافی ترویج شده، و از شبه جزیره عربستان نیز فراتر رفت و موضع‌گیری علمای مختلف از بلاد متعدد را در پی داشت؛ و از این تاریخ به بعد مباحث و مقالات و رسالات و کتب بیشتری در این وادی نگاشته شده است.

امروزه با توجه به انفجار اطلاعات و بوجود آمدن نرم‌افزار و سایت‌های مختلف اینترنتی، این مباحث به طور گسترده و جهانی پیگیری می‌شود، و ده‌ها سایت ضد شیعه در حال فعالیت‌اند، و متعاقب آن برنامه‌های فراوان و زحمات بسیاری را متحمل شده‌اند تا در راستای تحکیم پایه‌های اعتقادی شیعه به ایفای وظیفه بپردازند.

علمای وارسته‌ای مانند؛ سید شرف الدین، محمد جواد مغنیه، علامه امینی، سید محسن امین و... از کسانی بوده‌اند که در این زمینه زحمات بسیاری را متحمل شدند، و در پاسخ به شبهات انحرافی و هابیت قدم‌های بلندی را برداشته‌اند، این امر با توجه به تبلیغات وسیع و هابیت؛ و به روز بودن ابزار و سایل تهاجمی آنان، می‌شود گفت که، هیچگاه خاموش نشده و در هر زمانی این تبلیغات ادامه داشته، و طبعاً از سوی علمای هر عصر موضع‌گیری‌هایی تیز صورت گرفته است.

امروز نیز علمای بزرگواری چه با قلم و چه با زبان و شرکت در مناظرات مستقیم و چه نامه نگاری و یا حضور در شبکه‌های تلویزیونی و اینترنتی، مشغول مبارزه با این تفکر و ازاله شبهه و شک از دامن شیعه‌اند.

۶- روش تحقیق:

روش تحقیق در این رساله بیشتر کتابخانه‌ای بوده است، اما آنچه بیشترین دخل را در اسناد و مدارک داشته استفاده از نرم افزارهای علوم اسلامی از داخل و خارج کشور بوده است.

در مباحث فلسفی و عقلی که مورد توصیه اکید استاد محترم راهنما بوده است، بدین عنوان که، اهل سنت در این وادی کمتر بحث کرده‌اند. با راهنمای‌های ایشان مراجعه شده و سعی شده است که در این گونه مباحث نیز آنچه که در مباحث علماء فریقین آمده است استفاده شود.

در ابتدای تحقیق طبق توصیه‌های استاد مشاور بیشتر پاسخ به اشکالات و حتی اثبات جواز زیارت و توسل، از منابع اهل سنت و از دیدگاه آنان بیان می‌شد، اما همانطور که در ابتدا نظر اینجانب نیز بر آن بود، و مورد تأکید استاد راهنما نیز قرار گرفت، این که در این مباحث از مباحث و منابع فریقین استفاده شده، علی‌الخصوص که منابع شیعه در این وادی از محتوای بسیار بالایی برخوردار است.

در تدوین این رساله ضمن این که دلائل و مدارک اثبات زیارت و توسل رامی آوریم و تبیین درستی از توحید عبادی ارائه می‌دهیم، به موضوع مهم و مورد نظر رساله که کیفیت جمع این‌ها با

توحید عبادی باشد پرداخته و سعی کرده‌ایم تا جدیدترین اشکالات و شبهات را از طریق شبکه‌های اینترنتی دریافت کرد. و پاسخ درخور آن را بیان کنیم.

در هر بخشی از این رساله ابتدا درصد اثبات اصل موضوع برآمده‌ایم و سپس با در نظر گرفتن شبهات و اشکالات درصد کیفیت جمع آن‌ها با توحید عبادی برآمده‌ایم، و از آنجایی که تاکید کمیته کلام بر این بوده است که شبهات تکرار نشود تلاش شده است که مباحثی را که در متن آمده و به آن پرداخته می‌شود، در شبهات تکرار نشود و با توجه به این که از هجیم بودن رساله پرهیز داشتیم به اختصار مطالب دقت بیشتری کرده و از تفصیل و طولانی شدن مطالب کاسته‌ایم.

بخش اوّل: کلیّات

فصل اول:

۱- مفهوم‌شناسی زیارت

قبل از ورود به بحث زیارت، لازم است آن را از حیث لغوی و اصطلاحی بررسی کرده، تا معنی مورد نظر در این مباحث روشن گردد.

بنابر آنچه در کتب لغت وارد شده است، زیارت از ماده (زور) و به معنی بالای سینه، یا گودی وسط سینه^(۱) و یا محل تلاقی استخوان‌های طرفین سینه^(۲) است، وقتی گفته می‌شود زرت فلانا یعنی با او سینه به سینه روبرو شدم، و زار فلان فلانا یعنی میل به سوی او پیدا کرد. در واقع به معنی میل هم می‌آید^(۳)، البته باید گفت: این معنی اخیر، در صورتی است که زور را به حرکت بخوانیم، نه مصدری که در بالا گفته شد.

و در قول دیگری که در لسان العرب آمده است «زور» مجموعه سینه را می‌گویند، که جمع آن نیز ازوار است؛ و «زور» در اصل مصدری است که به جای اسم قرار گرفته است، مانند: نوم و صوم که به جای «نائم و صائم» قرار گرفته‌اند.^(۴)

«زور» را در کتاب «العین» گفته: در مورد کسی اطلاق می‌کنند که تو را زیارت می‌کند، حال آن شخص یک نفر باشد یا جمعی باشند، مذکر باشد یا مؤنث. یعنی در مورد همه آن‌ها همین کلمه اطلاق می‌گردد. لذا به حدیثی هم اشاره دارند که: زائر تو بر تو حقی دارد.^(۵)

این‌ها معانی بود که حول ماده «زور»، در کتب لغت روی آن بحث شده است، و در یک جمع بندی کلی می‌توان گفت: معنی «زور» یا همان سینه (حال یا گودی یا وسط یا مجموعه) است که هنگام برخورد دو نفر روی بر روی هم قرار می‌گیرد و یا به معنی «میل» است. که این هم توجه یک نفر به دیگری را می‌رساند، و هر دو به مقصود ما که زیارت است، مینا و پایه‌ای قرار می‌گیرند.

۱. کتاب العین: ۳۷۹/۷، خلیل بن احمد فراهیدی، تحقیق: مخزومی و ابراهیم سامرائی، نشر: مؤسسه الهجرة، ۱۴۰۹ ه.ق.

۲. لسان العرب: ۳۲۴/۴، ابن منظور، نشر: ادب حوزه، ط اول ۱۴۰۵ ه.ق.

۳. همان.

۴. لسان العرب: ۳۲۳/۴.

۵. ناج العروس: زبیدی، محمد مرتضی، ۲۴۵/۳، نشر مکتبه الحیات، بیروت.

و اما زیارت: در عرف قصد «مزور» (زیارت شده) را به جهت احترام و بزرگداشت و انس گرفتن به او را گویند.^(۱)

در واقع می‌توان گفت: در صورتی که این را از ماده زَوَّر (به حرکت) و به معنی «میل» بگیریم، چنین معنی می‌دهد. «مزار» هم اسم مکان و محل زیارت را گویند.^(۲)

زَارَ به معنی قَصَدَ و زار بزور زیارتاً یعنی قصده، فهو زائر و «زور و زوار» مثل سافر و سفر و سفار.^(۳)

ایشان همچنین در این باب به آنچه که از قاموس هم آمده اشاره می‌کند و آن نکته‌ای دیگر است که اطلاق سینه به استخوان‌های برآمده وسط سینه یا محل تلاقی و اجتماع استخوان‌های سینه باشد. که به این معنی در ریشه‌یابی لغت اشاره کردیم.

و «تزویر» در این باب به معنی این است که زیارت شده، زیارت کننده خویش را احترام کند، و حق زیارت او را بشناسد^(۴)، و بعضی هم گفته‌اند: زار فلان فلاناً، یعنی میلی به او پیدا کرد که گفتیم این در صورتی است که، از ریشه «زَوَّر» تحریکی آن بگیریم، نه مصدری.

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت که به «زیارت میل پیدا کردن به سوی کسی و قصد او را نمودن به منظور دیدار او در رو شدن با او» را گویند. که البته این امر در احیاء و اموات مختلف است، در احیاء آداب خاص و در اموات نیز آداب دیگری دارد که در کتب زیارات آمده است.

در مجمع البحرین همچنین آمده است: در زیارت در عرف، قصد مزور جهت اکرام و بزرگداشت و انس گرفتن با اوست^(۵). و در واقع می‌توان گفت این همان مقصود مسلمین از زیارت است و انگیزه آنان همین است، نه این که مزور را خدای خویش یا صاحب امری از امور خداوندی بدانند که شرک و بدعت پیش می‌آید.

تا این جا مختصری از مفاهیم لغوی و اصطلاحی زیارت بود، که به همین مقدار در بحث مفهوم‌شناسی و موضوع‌شناسی رساله اکتفا می‌گردد.

۱. مجمع البحرین، طریحی، ۳/۳۱۴، دوره چهار جلدی، نشر مکتب نشر الثقافة الاسلامیه، ط ثانی، ۱۴۰۸ ه.ق.
 ۲. صحاح جوهری، ۲/۶۷۴، از اسماعیل بن عماد، تحقیق: احمد بن عبدالغفور عطار، نشر دارالعلم، للملایین بیروت، ط رابع، ۱۴۰۷ ه.ق.
 ۳. مجمع البحرین، ۲/۳۰۴.
 ۴. لسان العرب، ۴/۳۲۴.
 ۵. مجمع البحرین، ۳/۳۳۰.